

doi:10.5559/di.20.2.09

USAMLJENOST U RANOJ ADOLESCENCIJI: SPOLNE I DOBNE RAZLIKE TE POVEZANOST SA SOCIJALNIM ODNOSIMA

Ankica MEDVED
Cetingrad

Gordana KERESTEŠ
Filozofski fakultet, Zagreb

UDK: 364.274-053.66:177
177.82-053.66
316.624.2-053.66

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. 7. 2009.

Rad se temelji na diplomskom radu prve autorice izrađenom pod mentorstvom druge autorice i dijelom je proizašao iz znanstvenoga projekta *Ličnost roditelja i roditeljstvo tijekom tranzicije djeteta u adolescenciju*, koji se provodi uz potporu MZOŠ RH (130-1301683-1400).

Zahvaljujemo roditeljima i djeci koji su sudjelovali u istraživanju i pružili nam odgovore bez kojih ovaj rad ne bi mogao nastati. Zahvaljujemo i ravnateljima osnovnih škola u kojima je istraživanje provedeno što su nam omogućili prikupljanje podataka.

Cilj je ovoga rada bio ispitati spolne i dobne razlike u usamljenosti predadolescenata i mladih adolescenata te utvrditi povezanost između usamljenosti i nekoliko indikatora kvalitete socijalnih odnosa (sociometrijskoga statusa, prisnosti u istospolnom prijateljstvu i socijalne podrške). U istraživanju je sudjelovalo 188 učenika i učenica viših razreda osnovne škole.

Primijenjeni su Kratka verzija UCLA skale usamljenosti, Skala prisnosti u prijateljstvu, Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške i Sociometrijski upitnik. Djeca su izvijestila o razmjerno niskoj razini usamljenosti, pri čemu su se dječaci osjećali značajno usamljenijima od djevojčica. Među djevojčicama starije su bile usamljenije od mlađih, dok su među dječacima usamljeniji bili mlađi. Indikatori kvalitete socijalnih odnosa objasnili su podjednaki dio varijance usamljenosti djevojčica (11,1%) i dječaka (11,7%), ali su prediktori usamljenosti bili različiti za djecu različita spola. O većoj usamljenosti izvijestile su djevojčice koje su socijalnu podršku procijenile lošijom i one koje su imale bolji status u razredu, dok su se dječaci s boljim statusom među vršnjacima osjećali manje usamljenima.

Ključne riječi: usamljenost, adolescenti, socijalni odnosi, spolne i dobne razlike

Ankica Medved, Grabarska 123,
47 222 Cetingrad, Hrvatska.
E-mail: ankica.medved@gmail.com

UVOD

Iako se usamljenost mnogo istraživala, nema njezine općeprihvaćene definicije. Peplau i Perlman (1982.) razlikuju tri skupine definicija usamljenosti. Prva skupina definicija govori o usamljenosti kao o manjku u socijalnim odnosima. Primjerice, Sullivan (1953.) u određivanju usamljenosti ističe važnost potrebe za intimnošću kao socijalne potrebe u kontekstu međuljudskih odnosa. Druga skupina definicija ističe subjektivno iskustvo (pojedinačevu percepciju i evaluaciju socijalnih odnosa), koje ne mora nužno biti odraz objektivne stvarnosti. Krause-Parello (2008.), na primjer, određuje usamljenost kao želju za drugačijom vrstom ili razinom interakcije od sadašnje. U trećoj skupini definicija naglašava se hedonistički ton usamljenosti i govori o usamljenosti kao o bolnom i neugodnom iskustvu. Unatoč ovim razlikama, razne skupine definicija međusobno se ne isključuju. U ovom radu usamljenost je konceptualno određena kao nezadovoljstvo socijalnim odnosima i subjektivni doživljaj nedovoljne povezanosti s drugima, a mjerena je jednom od inačica u svijetu vodeće mjere usamljenosti, koju su razvili Russell i suradnici – UCLA skale usamljenosti (University of California Los Angeles Loneliness Scale) (Russell, 1996.; Russell i sur., 1984.; Russell i sur., 1980.).

U dosadašnjim teorijskim i empirijskim radovima razmatrani su razni prediktori i korelati usamljenosti (pregled se može pronaći u Lacković-Grgin, 2008.). Pretpostavlja se da sociodemografska obilježja, poput spola, dobi, obrazovanja, geografske mobilnosti te ekonomskoga, rezidencijalnoga i bračnoga statusa, prethode usamljenosti jer utječu na mogućnost stvaranja i održavanja optimalne socijalne mreže, a time i na subjektivni doživljaj usamljenosti. Varijable koje opisuju kvantitetu i kvalitetu socijalnih odnosa – broj bliskih prijatelja, kvaliteta prijateljskih odnosa, recipročnost u odnosima, socijalna podrška, socijalne vještine, socijalne strategije – ističu se kao jedni od najvažnijih korelata usamljenosti. Značajnu ulogu imaju i osobine ličnosti (crte iz petofaktorskoga modela, sramežljivost, lokus kontrole, samopoštovanje) te indikatori tjelesnoga i mentalnoga zdravlja (anksioznost, depresivnost), pri čemu se one katkad tretiraju kao determinante, a katkad kao posljedice usamljenosti (prema Lacković-Grgin, 2008.). U ovom radu ispituje se ulogu dobi, spola i tri aspekta socijalnih odnosa – položaj u skupini vršnjaka, prisnost u istospolnom prijateljstvu te percipirane socijalne podrške obitelji i prijatelja – u doživljaju usamljenosti.

Razvojni psiholozi ističu kako je osjećaj usamljenosti osobito intenzivan u adolescenciji i predadolescenciji (Brage i Meredith, 1993.; Goossens, 2006.; Klarin, 2006.; Lacković-Grgin,

2006., 2008.). Po mišljenju Sullivana (1953.), pravi doživljaj usamljenosti ne može se ni javiti prije te dobi. Takva pojačana usamljenost u ovom životnom razdoblju pripisuje se utjecaju velikih razvojnih promjena koje ga obilježavaju, a uključuju tjelesni rast i spolno sazrijevanje te s njima povezane promjene u hormonalnoj aktivnosti, sposobnost apstraktnoga mišljenja, izgradnju psihološke nezavisnosti i identiteta te reorganizaciju sustava privrženosti, u kojem do tada vodeću ulogu roditelja i članova obitelji počinju zauzimati vršnjaci, a naposljetku intimni, odnosno seksualni, partneri (Goossens, 2006.; Krause-Parello, 2008.). Uruk i Demir (2003.) kao glavni razvojni zadatak adolescencije ističu uspostavljanje novih veza s vršnjacima istoga i suprotnoga spola, kao i s vršnjačkom skupinom. Adolescenti od svojih prijatelja očekuju prisnost i podršku, što može dovesti do razočaranja, nezadovoljstva i osjećaja usamljenosti ako se ne ostvari.

Iako se adolescencija općenito navodi kao razdoblje povećane usamljenosti, neka su istraživanja pokazala kako se unutar toga razdoblja razina usamljenosti mijenja. Na prigodnom uzorku od 156 američkih adolescenata između 11 i 18 godina Brage i Meredith (1993.) pronašli su značajnu, iako nisku, korelaciju (0,23) između usamljenosti i dobi – stariji adolescenti bili su usamljeniji od mlađih. Isti su nalaz dobili i Chipuer i Pretty (2000.) na adolescentima iz Australije nešto uže ga dobnog raspona, od 13 do 17 godina. No u nekim je istraživanjima pronađena veća usamljenost mlađih adolescenata (13 godina) nego starijih (15 i 20 godina) (Mahon, 1983.), a u nekim razlike u usamljenosti u različitim razdobljima adolescencije nisu pronađene (Klarin, 2004.; Mahon i sur., 2007.; Neto i Barros, 2000.). Ovi nedosljedni nalazi dijelom mogu biti odraz kulturnih razlika te različitih vrijednosti, očekivanja i ciljeva koji se postavljaju pred mlade u različitim društvima. U individualističkim kulturama usamljenost bi tijekom adolescencije mogla više rasti nego u kolektivističkim kulturama, jer se od mladih očekuje da s odrastanjem postanu samostalni i nezavisni. S druge strane, u kolektivističkim kulturama cilj je socijalizacije razviti povezanost s drugima, a dobrobit zajednice ima veći prioritet od osobne dobrobiti. Stoga bi se s dobi i sve većim uklapanjem mladih u zajednicu osjećaj usamljenosti mogao smanjivati (više o kulturnim čimbenicima usamljenosti može se pronaći u Lacković-Grgin, 2008.). U ovom radu ispitali smo postoje li dobne razlike u razini usamljenosti kod djece u predadolescenciji i ranoj adolescenciji, odnosno na samom prijelazu iz djetinjstva u adolescenciju – u dobi od 10 do 14,5 godina. Očekivali smo da će adolescenti, odnosno starija djeca iz našeg uzorka, zbog niza promjena povezanih

s pubertetom i adolescencijom izvijestiti o većoj usamljenosti od predadolescenata, odnosno mlađe djece.

Spolne razlike u usamljenosti znatno su češće istraživane od dobnih razlika, ali rezultati provedenih istraživanja također nisu dosljedni. Neki istraživači pronašli su izraženiju usamljenost kod dječaka, odnosno muškaraca (npr. Chipuer i Pretty, 2000.; Klarin, 2002., 2004.; Lacković-Grgin i sur., 1998.; Uruk i Demir, 2003.), drugi kod djevojčica, odnosno žena (Medora i Woodward, 1986.), dok treći nisu pronašli spolne razlike (Brage i Meredith, 1993.; Mahon i sur., 2007.; Neto i Barros, 2000.). Borys i Perlman (1985.), kao i Lacković-Grgin i suradnici (1998.), upozoravaju na metodološke aspekte nedosljednosti nalaza o spolnim razlikama i ističu kako zbog toga što teže priznaju da su usamljeni, dječaci, mladići i muškarci postižu niže rezultate na skalama u kojima se riječ "usamljenost" izravno rabi, ali više rezultate na skalama u kojima se ta riječ ne upotrebljava izravno. Kako se u skali usamljenosti kojom smo se koristili u našem istraživanju riječ "usamljenost" ne spominje izravno, u skladu s ovom hipotezom očekivali smo da će dječaci pokazati veću razinu usamljenosti od djevojčica.

Obitelj i vršnjaci dvije su najvažnije socijalne mreže predadolescenata i adolescenata te dva socijalna okruženja u kojima se usamljenost može razviti (Goossens, 2006.). Poznato je da se značenje socijalizacijskih činitelja mijenja u funkciji dobi, pri čemu se u adolescenciji važnost vršnjaka u velikoj mjeri povećava (Goossens, 2006.; Scholte i van Aken, 2006.). U interakciji s vršnjacima dijete stječe iskustva koja ne može steći u interakciji s drugim osobama i izgrađuje razne socijalne odnose: prijateljstvo, odnosno intiman odnos s jednom osobom, koji obilježava uzajamno sviđanje, popularnost, odnosno položaj u vršnjačkoj grupi u odnosu na sve druge članove grupe, a (u kasnoj adolescenciji) prve romantične i seksualne odnose. U tim odnosima djeca zadovoljavaju različite potrebe. Prihvaćenost u grupi vršnjaka omogućuje im zadovoljavanje potrebe za pripadanjem, a prijateljstvo potrebe za bliskošću i intimnošću (Klarin, 2006.). U ovom radu bavimo se povezanošću usamljenosti s doživljajem bliskosti u istospolnom prijateljstvu i s popularnosti u vršnjačkoj grupi, odnosno sociometrijskim statusom.

U predadolescenciji i ranoj adolescenciji prijateljstva postaju znatno stabilnija i prisnija nego što su bila u ranijoj dobi, pri čemu su bliski prijatelji u pravilu djeca istoga spola (Scholte i van Aken, 2006.). Ako dijete nema blizak, privržen odnos s najboljim prijateljem, može se javiti osjećaj usamljenosti (Lacković-Grgin, 2006.). U istraživanjima povezanosti usamljeno-

sti i prijateljstva utvrđeno je kako djeca koja nemaju bliskoga prijatelja ili imaju malen broj bliskih prijatelja izvještavaju o jačem osjećaju usamljenosti od djece koja imaju veći broj prijatelja (Asher i sur., 1984.; Asher i Paquette, 2003.; Parker i Asher, 1993.). Isto tako djeca koja blisko prijateljstvo procjenjuju kvalitetnijim izvještavaju o manjoj usamljenosti (Klarin, 2002., 2004.; Parker i Asher, 1993.). U ovom radu zanimala nas je povezanost djetetove procjene kvalitete bliskoga istospolnog prijateljstva i doživljaja usamljenosti. Pretpostavili smo da će djeca koja odnos s najboljim istospolnim prijateljem / prijateljicom procjenjuju bliskijim, odnosno kvalitetnijim, doživljavati manju usamljenost od djece koja taj odnos procjenjuju manje bliskim.

Prihvaćenost u vršnjačkoj skupini, koja se najčešće mjeri nekom od sociometrijskih tehnika, pokazala se važnim prediktorom usamljenosti. U različitim razdobljima razvoja – od predškolske pa do kasne adolescentne dobi – djeca koja su lošije prihvaćena od svojih vršnjaka izvještavaju o snažnijem osjećaju usamljenosti (Asher i sur., 1984.; Asher i Paquette, 2003.; Cassidy i Asher, 1992.; Erdley i sur., 2001.; Jackson i sur., 2000.; Kozjak, 2005.). Korelacije između usamljenosti i vršnjačkog odbijanja pritom se kreću od 0,25 do 0,39 (Klarin, 2006.). U ovom radu vršnjačku grupu definirali smo kao školski razred te smo sociometrijskom tehnikom skalnih procjena odredili prihvaćenost svakoga djeteta od ostale djece u razredu, odnosno njegov / njezin socijalni položaj u razredu. Očekivali smo da će se djeca koja imaju bolji socijalni položaj osjećati manje usamljenom od slabije prihvaćene djece.

Važnu ulogu u razvoju i prilagodbi predadolescenata i adolescenata ima i socijalna podrška (Rueger i sur., 2008.). Najvažniji izvori socijalne podrške u ovim razdobljima razvoja jesu obitelj i prijatelji. Iako postoje brojne poteškoće u konceptualnom definiranju socijalne podrške, operacionalno se ona najčešće definira na dva načina (Hupcey, 1998.; Procidano i Heller, 1983.): kao veličina socijalne mreže pojedinca te kao njegova / njezina percepcija stupnja zadovoljenosti potreba za podrškom i informacijama (tzv. percipirana socijalna podrška). Stokes (1985.) smatra da podrška članova socijalne mreže daje adolescentima osjećaj pripadanja i zajedništva, što pridonosi slabijem osjećaju usamljenosti. Istraživanja povezanosti usamljenosti i veličine socijalne mreže nisu rezultirala dosljednim nalazima – u nekima je pronađena veća usamljenost osoba koje imaju manju socijalnu mrežu (Jones i sur., 1985.), a u drugima nije utvrđena takva povezanost (Jones, 1981.). Kao i u slučaju bliskih prijateljstava, i ovi nalazi sugeriraju da usamljenost ima više veze s kvalitetom nego s kvantitetom socijalnih

odnosa. Rezultati istraživanja koja su pokazala kako se ljudi osjećaju manje usamljenima kada su zadovoljni svojom socijalnom mrežom (Jackson i sur., 2000.; Klarin, 2004.), doživljavaju intimnost i bliskost u međuljudskim odnosima (Jones i sur., 1985.; Klarin, 2004.) te znaju da mogu računati s podrškom osoba iz svoje socijalne mreže dodatno podupiru takvo gledište. U ovom radu ispitali smo povezanost percipirane socijalne podrške i usamljenosti, pri čemu smo pretpostavili da će djeca koja su zadovoljnija socijalnom podrškom osjećati manju usamljenost od djece koja socijalnu podršku percipiraju manje zadovoljavajućom.

Unatoč tome što je adolescencija razdoblje značajne spolne diferencijacije na raznim područjima razvoja, u razmatranju uloge spola u razvoju usamljenosti istraživači su se do sada uglavnom ograničili na ispitivanje razlika u razini usamljenosti između mladića i djevojaka. Moguća moderacijska uloga spola u razvoju usamljenosti, njezinim uzrocima, prediktorima i korelatima gotovo se uopće nije ispitala. Istraživači koji su nastojali identificirati prediktore i korelate usamljenosti u pravilu nisu razmatrali mogućnost povezanosti u uzorcima različita spola. U ovom radu zanimalo nas je jesu li ispitivani socijalni odnosi (prisnost u istospolnom prijateljstvu, prihvaćenost u vršnjačkoj grupi i percipirana socijalna podrška) na različit način povezani s doživljajem usamljenosti djevojčica i dječaka. Premda smo kod djece obaju spolova očekivali da je veća usamljenost povezana s lošijim položajem u vršnjačkoj grupi, manjom prisnosti u istospolnom prijateljstvu i slabijom percipiranom socijalnom podrškom, na temelju nalaza ranijih istraživanja o većoj prisnosti u prijateljstvima (Benenson, 1990., 1993.; Johnson, 2004.) i većem zadovoljstvu socijalnom podrškom (Mahon i sur., 2007.; Rueger i sur., 2008.) djevojčica i djevojaka u odnosu na dječake i mladiće pretpostavili smo da će bliskost u prijateljstvu i percipirana socijalna podrška u većoj mjeri pridonijeti objašnjenju individualnih razlika u usamljenosti djevojčica nego dječaka. S druge strane, kako se dječaci druže s većim brojem druge djece nego djevojčice (Benenson, 1990., 1993.), očekivali smo veći doprinos prihvaćenosti od vršnjačke grupe, odnosno sociometrijskoga statusa, objašnjenju individualnih razlika u usamljenosti dječaka nego djevojčica.

Ukratko, temeljni cilj ovoga rada bio je pridonijeti spoznajama o usamljenosti i socijalnim odnosima povezanim s usamljenosti u predadolescenata i mlađih adolescenata. Specifičnije, radom smo željeli odgovoriti na dva istraživačka pitanja: 1. postoje li spolne i dobne razlike u usamljenosti na samom prijelazu iz djetinjstva u adolescenciju (u dobi od 10 do 14,5 godina) i 2. u kojoj mjeri položaj u vršnjačkoj skupini,

prisnost u istospolnom prijateljstvu i percipirana socijalna podrška objašnjavaju individualne razlike u usamljenosti dječaka i djevojčica te je li spol moderator tih povezanosti.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 188 učenika od 5. do 8. razreda iz dvije osnovne škole s područja Karlovačke županije – 105 (55,9%) djevojčica i 83 (44,1%) dječaka. Broj dječaka i djevojčica (Tablica 2) bio je ujednačen na svim dobnim razinama ($\chi^2_{(3, 188)}=3,41$; $p>0,05$). U vrijeme provođenja istraživanja prosječna dob učenika bila je 12,3 godine (SD = 1,26, raspon od 10 do 14,5 godina).

Mjerni instrumenti

Kratka verzija UCLA skale usamljenosti

Za mjerenje usamljenosti upotrijebljena je Kratka verzija UCLA skale usamljenosti, koju su konstruirali Allen i Oshagan 1995. godine, a na hrvatski jezik preveli i prilagodili Lacković-Grgin i suradnici (2002.). Skala sadrži sedam čestica na koje se odgovara na ljestvici od 1 (uopće se ne odnosi na mene) do 5 (potpuno se odnosi na mene). Učenici su trebali odgovoriti u kolikoj se mjeri svaka od tvrdnji (npr. *Nitko me dobro ne poznaje*) odnosi na njih. Ukupni rezultat formira se kao linearna kombinacija rezultata u svim česticama i kreće se od 7 do 35. Viši rezultat govori o većoj usamljenosti. Aritmetička sredina rezultata u našem cjelokupnom uzorku iznosi 12,2 (SD = 5,32); M i SD u uzorcima dječaka i djevojčica prikazane su u Tablici 1.

Kratka verzija UCLA skale usamljenosti primijenjena je na različitim uzorcima u našoj zemlji (srednjoškolcima, studentima, mlađim i starijim odraslima), na kojima je potvrđena njezina jednofaktorska struktura (Lacković-Grgin i sur., 2002.). Koeficijenti pouzdanosti Cronbach-alfa u prijašnjim su se istraživanjima kretali u rasponu od 0,83 do 0,85, a u našem istraživanju iznose 0,74 za cjelokupni uzorak, 0,73 za poduzorak dječaka i 0,69 za poduzorak djevojčica.

Skala prisnosti u prijateljstvu

Prisnost u istospolnom prijateljstvu mjerili smo Skalom prisnosti u prijateljstvu (*Intimate Friendship Scale*), koju je konstruirala Ruth Sharabany 1974. godine, a adaptirale su je Lacković-Grgin i Valčić (2002.). Zadatak učenika bio je da na ljestvici od šest stupnjeva (1 = nikad, 6 = uvijek) procijene u kolikoj mjeri svaka od 32 tvrdnje (npr. *Znam prepoznati kad je zabrinut/a zbog nečega*) opisuje njegov / njezin odnos s najboljom pri-

jateljicom / prijateljem. Kako Skala mjeri prisnost u istospolnom prijateljstvu, primijenjene su muška i ženska verzija.

Originalna Skala sadrži osam dimenzija prijateljstva (Sharbany, 1994.). Verzija primijenjena u ovom radu na uzorku srednjoškolaca pokazala je trofaktorsku strukturu, pri čemu su faktori označeni kao poznavanje i dijeljenje, prisnost u prijateljstvu te povjerenje i odanost (Lacković-Grgin i Valčić, 2002.). Kako su korelacije među faktorima prilično visoke (od 0,56 do 0,60) i sugeriraju postojanje općega faktora prisnosti u prijateljstvu, u ovom radu prisnost u prijateljstvu operacionalizirali smo kao ukupan rezultat na Skali, koji se može kretati u rasponu od 32 do 192. Veći rezultat znači veću prisnost u prijateljstvu. Aritmetička sredina rezultata u našem cjelokupnom uzorku iznosi 138,21 (SD = 32,72); M i SD u uzorcima dječaka i djevojčica prikazane su u Tablici 1. Pouzdanost cijele skale (Cronbach-alfa) u našem istraživanju iznosi 0,95 u ukupnom uzorku i poduzorku dječaka te 0,91 u poduzorku djevojčica.

Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške

Percipiranu socijalnu podršku mjerili smo Multidimenzionalnom skalom percipirane socijalne podrške (*Multidimensional Scale of Perceived Social Support*) Zimeta i suradnika (1988.), koju je za potrebe ovog istraživanja s engleskoga jezika prevela prva autorica rada. Skala se sastoji od 12 tvrdnji kojima se mjeri percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajnih drugih osoba (primjer čestice: *Mogu razgovarati o svojim problemima sa svojom obitelji*). Svakom izvoru socijalne podrške (obitelj, prijatelji i značajne druge osobe) namijenjene su po četiri čestice, odnosno tvrdnje. Zadatak učenika bio je da na ljestvici od 1 (uopće se ne slažem) do 7 (potpuno se slažem) označi stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom.

U ranijim istraživanjima (npr. Canty-Mitchell i Zimet, 2000.) utvrđena je trofaktorska struktura skale, pri čemu su faktori odgovarali izvorima socijalne podrške. No kako su korelacije među podskalama značajne i razmjerno visoke (u ranijim istraživanjima od 0,53 do 0,66, a u našem istraživanju od 0,46 do 0,62), u ovom smo se radu odlučili koristiti samo ukupnim rezultatom na Skali, kao mjerom ukupne percipirane socijalne podrške. Taj rezultat formiran je kao zbroj odgovora na svim tvrdnjama podijeljen brojem tvrdnji. Mogući raspon ukupnoga rezultata kreće se od 1 do 7, a veći rezultat označuje veću razinu percipirane socijalne podrške. Aritmetička sredina rezultata u našem cjelokupnom uzorku iznosi 6,0 (SD = 1,01); M i SD u uzorcima dječaka i djevojčica prikazane su u Tablici 1. Pouzdanost cijele skale (Cronbach-alfa) u istraživanju Canty-Mitchell i Zimet (2000.) bila je 0,93, dok je u našem istraživanju 0,88 u cijelom uzorku i poduzorku dječaka te 0,82 u poduzorku djevojčica.

Sociometrijska tehnika skalnih procjena

Skalne procjene upotrijebljene u ovom istraživanju konstruirane su po uzoru na HIFTO tehniku sociometrijskoga statusa (*How I Feel Toward Others*), koju su 1978. godine konstruirali Agard i suradnici (prema Rajhvajn, 2004.) kao mjeru koja daje podatke o socijalnom statusu, odnosno popularnosti svakoga člana grupe te njegovu / njezinu emocionalnom odnosu prema ostalim članovima grupe. U našem istraživanju svaki je učenik / učenica trebao/la odrediti svoj odnos prema svim ostalim članovima vršnjačke grupe, odnosno školskoga razreda. Pritom je stavio/la znak "+" uz imena učenika/ca koji mu/joj se sviđaju ili se voli s njima družiti, znak "-" uz imena onih koji mu/joj se ne sviđaju ili se ne voli s njima družiti, a znak "0" uz imena učenika/ca prema kojima je ravnodušan / ravnodušna. Pri izračunavanju sociometrijskih indeksa odgovorima "-" pridijelili smo brojčanu vrijednost 0, odgovorima "0" vrijednost 1, a odgovorima "+" vrijednost 2. Tako dobivene vrijednosti zbrojili smo za svako dijete koje je sudjelovalo u istraživanju, a dobiveni zbroj podijelili smo brojem učenika koji su dali procjenu. Ova prosječna vrijednost dobivena za svakog učenika/cu od svih ostalih članova grupe (razreda) predstavlja indeks njegova / njezina sociometrijskoga, odnosno socijalnoga, statusa i može poprimiti vrijednosti od 0 do 2. U našem cjelokupnom uzorku prosječni indeks socijalnoga statusa je $M = 1,5$ ($SD = 0,33$); vrijednosti za poduzorke djevojčica i dječaka prikazane su u Tablici 1. Pouzdanost HIFTO tehnike procijenjena metodom retesta u prijašnjim istraživanjima pokazala se zadovoljavajućom. Primjerice, Oden i Asher (1978.; prema Hoyle i Serafica, 1988.) navode korelacije u rasponu od 0,69 do 0,82 u razdoblju od šest tjedana, a Burton Smith i suradnici (2001.) izvještavaju o test-retest korelacijama u rasponu od 0,71 do 0,91.

Upitnik općih podataka

Za potrebe istraživanja konstruiran je i Upitnik općih podataka, koji je obuhvaćao nekoliko pitanja o spolu, dobi, razredu i školi koju dijete pohađa.

Postupak

Nacrt istraživanja odobrilo je Etičko povjerenstvo Odsjeka za psihologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nakon toga dopuštenje za provedbu istraživanja dobiveno je od ravnatelja škola i roditelja učenika upisanih u više (od 5. do 8.) razrede. Pismena roditeljska suglasnost zatražena je za 243, a dobivena je za 188 učenika (odaziv 77,4%). Tih 188 učenika čini uzorak na kojem su primijenjeni opisani instrumenti.

Ispitivanje je provedeno na početku školske godine 2008./2009., na satovima razredne zajednice, a vodila ga je prva autorica. Prije primjene upitnika učenicima je naglašeno da je od-

govaranje na pitanja dobrovoljno i da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Objašnjeno im je i to kako će se podaci rabiti isključivo u znanstvene svrhe i kako nitko osim ispitivača neće imati uvid u njih.

Ispunjavanje upitnika trajalo je od 30 do 45 minuta, a provedeno je grupno – po jedno ispitivanje sa svakim od 13 obuhvaćenih razrednih odjela. Svi sudionici najprije su ispunjavali Upitnik općih podataka, dok su ostala četiri upitnika primijenjena u dva različita redosljeda. Polovica broja učenika ispunjavala ih je sljedećim redom: Upitnik percipirane socijalne podrške, Sociometrijski upitnik, Upitnik usamljenosti te Upitnik prisnosti u prijateljstvu, a druga polovica obrnutim redom.

REZULTATI

Deskriptivni pokazatelji

U Tablici 1 prikazani su deskriptivni statistici za sve varijable i rezultati provjere normaliteta distribucija (Kolmogorov-Smirnov test), zasebno za poduzorke djevojčica i dječaka.

☞ TABLICA 1
Aritmetičke sredine, standardne devijacije i značajnost odstupanja od normalne distribucije (Kolmogorov-Smirnov test) rezultata na mjerenim varijablama za poduzorke djevojčica i dječaka

	Dječaci			Djevojčice		
	M	SD	K-S-Z	M	SD	K-S-Z
Usamljenost	13,8	5,94	1,62**	10,9	4,43	1,88**
Prisnost u prijateljstvu	119,9	34,53	0,58	152,7	22,49	1,01
Sociometrijski status	1,5	0,34	1,24	1,5	0,33	1,30
Socijalna podrška	5,6	1,18	1,10	6,3	0,71	1,71**

** $p < 0,01$

Test Kolmogorov-Smirnov pokazuje kako od normalne distribucije odstupaju rezultati na skalama usamljenosti i percipirane socijalne podrške u ženskom poduzorku te na skali usamljenosti u muškom poduzorku. Usamljenost je distribuirana pozitivno asimetrično, a percipirana socijalna podrška negativno asimetrično. Unatoč ovim odstupanjima, podaci su, prema Petzovoj (1997.) preporuci, obrađeni parametrijskim statističkim postupcima, jer distribucije koje odstupaju od normalnih imaju slične tendencije asimetrije i nisu nepravilna oblika.

Spolne i dobne razlike u usamljenosti

Kako bismo odgovorili na prvo istraživačko pitanje, proveli smo složenu analizu varijance spol (2) x dob, tj. razred (4), s usamljenosti kao kriterijskom varijablom. U Tablici 2 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata na UCLA skali usamljenosti s obzirom na spol i razred te rezultati dvosmjerne analize varijance.

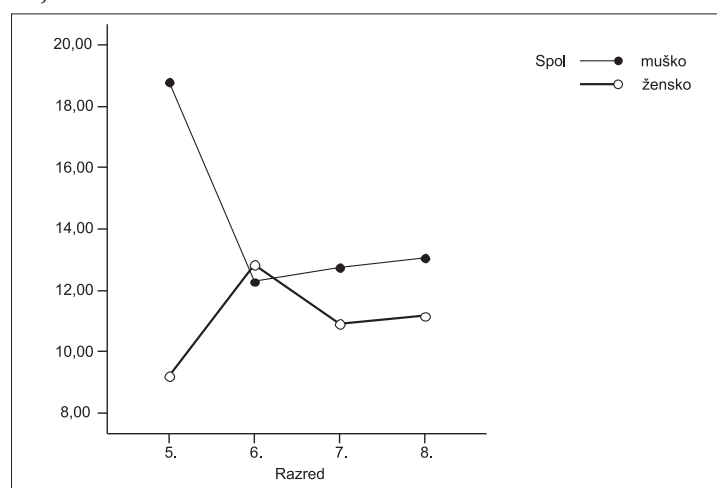
➔ **TABLICA 2**
Aritmetičke sredine i standardne devijacije djevojčica i dječaka različite dobi te rezultati 4 (razred) x 2 (spol) analize varijance za rezultate na UCLA skali usamljenosti – kratka verzija

		M	SD	N
Dječaci	5. razred	18,8	7,16	15
	6. razred	12,3	4,78	25
	7. razred	12,7	5,22	23
	8. razred	13,1	5,40	20
	Svi	13,8	5,94	83
Djevojčice	5. razred	9,2	3,06	28
	6. razred	12,8	5,87	25
	7. razred	10,9	3,57	22
	8. razred	11,2	4,22	30
	Svi	10,9	4,43	105
Svi	5. razred	12,6	6,67	43
	6. razred	12,6	5,31	50
	7. razred	11,8	4,53	45
	8. razred	11,9	4,77	50
	Svi	12,2	5,32	188
Rezultati 4 (razred) x 2 (spol) analize varijance		Izvor varijabiliteta	F-omjer	
		Spol	19,22***	
		Dob (razred)	1,62	
		Spol x dob	8,56***	

***p<0,001

Analizom varijance utvrđen je statistički značajan glavni efekt spola ($F_{(1,180)}=19,22$; $p<0,01$), a aritmetičke sredine pokazuju kako su dječaci izvijestili o većoj usamljenosti ($M = 13,8$, $SD = 5,94$) od djevojčica ($M = 10,9$, $SD = 4,43$). Glavni efekt dobi nije bio statistički značajan, ali se interakcija spola i dobi pokazala značajnom ($F_{(3,180)} = 8,56$; $p<0,01$). Iz slike 1 vidi se da najveća razlika u usamljenosti postoji između dječaka i djevojčica u 5. razredu, zatim u 7. i 8. razredu, dok se djevojčice i dječaci iz 6. razreda nisu međusobno razlikovali.

➔ **SLIKA 1**
Rezultati djevojčica i dječaka različita uzrasta na UCLA skali usamljenosti – kratka verzija

Daljnijm provjerama utvrdili smo da je jedino u 5. razredu razlika između dječaka i djevojčica statistički značajna ($t_{(41)}=5,96$; $p<0,01$). Na slici 1 mogu se također uočiti različiti trendovi dobnih razlika u uzorcima djece različita spola, koji dodatno objašnjavaju prirodu interakcije dobi i spola – starije djevojčice (6. – 8. razred) izvijestile su o većoj usamljenosti od mlađih djevojčica (5. razred), dok su stariji dječaci izvijestili o manjoj usamljenosti od mlađih dječaka.

Prediktori usamljenosti u uzorcima djevojčica i dječaka

U Tablici 3 prikazane su korelacije između rezultata na svim varijablama u poduzorcima dječaka i djevojčica. Razmotrimo li korelacije između usamljenosti, s jedne strane, i mjera socijalnih odnosa, s druge, vidimo da je u poduzorku djevojčica usamljenost značajno povezana sa socijalnom podrškom ($r_{(103)}=-0,31$, $p<0,01$) i sociometrijskim statusom ($r_{(103)}=0,20$, $p<0,05$), a u poduzorku dječaka samo sa sociometrijskim statusom ($r_{(81)}=-0,33$, $p<0,01$). Pritom je smjer povezanosti usamljenosti i sociometrijskoga statusa u uzorcima dječaka i djevojčica suprotan.

☞ **TABLICA 3**
Korelacije između rezultata na svim varijablama za djevojčice (N = 105, iznad dijagonale) i dječake (N = 83, ispod dijagonale)

	Sociometrijski status	Prisnost u prijateljstvu	Percipirana socijalna podrška	Usamljenost
Sociometrijski status	–	0,03	0,02	0,20*
Prisnost u prijateljstvu	0,18	–	0,37**	-0,13
Percipirana socijalna podrška	0,17	0,60**	–	-0,31**
Usamljenost	-0,33**	0,07	0,14	–

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

☞ **TABLICA 4**
Rezultati kompletne regresijske analize sa sociometrijskim statusom, prisnosti u istospolnom prijateljstvu i percipiranom socijalnom podrškom kao prediktorima, a usamljenošću kao kriterijem, za poduzorke dječaka (N = 83) i djevojčica (N = 105)

	Standardizirani regresijski koeficijenti	
	Dječaci	Djevojčice
Sociometrijski status	-0,366**	0,198*
Prisnost u prijateljstvu	0,027	-0,024
Percipirana socijalna podrška	0,185	-0,306**
R	0,386**	0,369**
R ²	0,149**	0,136**
R ² kor.	0,117**	0,111**

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

Kako bismo odgovorili na drugo istraživačko pitanje, proveli smo kompletne višestruke regresijske analize s mjerama socijalnih odnosa kao prediktorima, a rezultatima na skali usamljenosti kao kriterijem. Regresijske analize provedene su zasebno u poduzorcima djece različita spola kako bismo utvrdili je li spol moderator povezanosti između usamljenosti i socijalnih odnosa. Dobiveni rezultati (Tablica 4) pokazali su

da ispitivani socijalni odnosi objašnjavaju 11,7% varijance usamljenosti dječaka i 11,1% varijance usamljenosti djevojčica. U poduzorku dječaka jedini značajan prediktor usamljenosti jest sociometrijski status, pri čemu su o većoj usamljenosti izvjestili dječaci čiji je položaj u vršnjačkoj grupi lošiji ($\beta = -0,366$). Značajni prediktori usamljenosti djevojčica bili su percipirana socijalna podrška i sociometrijski status, a o većoj su usamljenosti izvjestile djevojčice koje su percipiranu socijalnu podršku procijenile lošijom ($\beta = -0,306$) i koje su imale bolji socijalni status u razredu ($\beta = 0,198$).

Dodatne analize: Spolne i dobne razlike u sociometrijskom statusu, prisnosti u istospolnom prijateljstvu i percipiranoj socijalnoj podršci

S ciljem potpunijeg uvida u prikupljene podatke, provedene su i dodatne analize varijance spol (2) x dob, tj. razred (4), kojima su provjerene spolne i dobne razlike u ispitivanim socijalnim odnosima. Za sociometrijski status ni jedan glavni efekt, kao ni interakcija spola i dobi, nisu bili značajni. Za percipiranu socijalnu podršku značajnim se pokazao samo glavni efekt spola ($F_{(1,180)} = 26,59$; $p < 0,001$), pri čemu su djevojčice izvjestile o većoj socijalnoj podršci od dječaka (deskriptivni statistici prikazani su u Tablici 1). Za prisnost u prijateljstvu značajna su bila oba glavna efekta (za spol $F_{(1,180)} = 59,93$, $p < 0,001$, a za dob $F_{(3,180)} = 3,29$, $p < 0,05$), dok se interakcija dobi i spola nije pokazala značajnom. Djevojčice su izvjestile o većoj prisnosti u istospolnim prijateljstvima od dječaka (deskriptivni statistici prikazani su u Tablici 1), a starija djeca o manjoj prisnosti od mlađe djece. Aritmetičke sredine i standardne devijacije (u zagradi) za djecu iz 5., 6., 7. i 8. razreda iznosile su redom: 146,2 (24,39), 132,0 (35,66), 142,9 (31,30) i 133,2 (35,85). Scheffevim testom utvrđeno je da se značajno razlikuju djeca iz 5. razreda od one iz 6. i 8. razreda.

RASPRAVA

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da su dječaci izvjestili o većoj usamljenosti od djevojčica, što je u skladu s postavljenom hipotezom i nalazima drugih istraživača koji su primijenili istu ili slične mjere usamljenosti, u kojima se riječ "usamljenost" ne spominje izravno (Chipuer i Pretty, 2000.; Klarin, 2002., 2004.; Lacković-Grgin i sur., 1998.; Uruk i Demir, 2003.). No zbog takve verbalne konstrukcije čestica ostaje otvoreno pitanje bi li na drugačijim, izravnijim, mjerama usamljenosti dječaci također postigli veće rezultate.

Osim metodološkim razlozima i prirodom mjera usamljenosti, veću usamljenost dječaka i mladića neki autori objašnjavaju njihovim nižim očekivanjima od bliskih odnosa te lo-

šijom kvalitetom tih odnosa. Vjeruje se kako djevojke više očekuju od bliskih odnosa, pa stoga i ostvaruju njihovu veću kvalitetu, zbog čega osjećaju manju usamljenost. S druge strane, mladići manje očekuju i manje ostvaruju u bliskim odnosima, zbog čega se osjećaju usamljenijima (Claes, 1992.). Lacković-Grgin (2008.) ističe kako veća usamljenost pripadnika muškoga spola može biti posljedica i slabije razvijenosti socijalnih vještina i strategija nošenja s usamljenosti. Moguće je da su djevojčice i dječaci jednako podložni osjećaju usamljenosti, ali ga djevojčice uspješnije reguliraju. Jedan od razloga veće usamljenosti dječaka može biti i njihova slabija sposobnost izražavanja osjećaja (Wiesman i Gutfreund, 1995.).

Rezultati našeg istraživanja pokazali su također kako razlike u usamljenosti djevojčica i dječaka nisu jednake na svim dobnim uzrastima. U našem uzorku, u razini usamljenosti najviše su se razlikovali najmlađi dječaci i djevojčice, odnosno učenici 5. razreda, čija je prosječna dob u vrijeme provođenja istraživanja bila 11 godina (slika 1). Kod starije djece spolne razlike ili se nisu pojavile (6. razred, prosječna dob 12 godina) ili su bile razmjerno male (manje od pola standardne devijacije u 7. i 8. razredu, prosječna dob 13 i 14 godina). Kako je naše istraživanje provedeno na prigodnom, nereprezentativnom uzorku djece predadolescentne i rane adolescentne dobi, pri čemu je broj djece u pojedinim skupinama razmjerno malen (primjerice, samo petnaest dječaka u 5. razredu), dobivene rezultate treba interpretirati kao pokazatelje mogućih trendova, koje je poželjno preciznije ispitati u budućim istraživanjima.

Dob se sama po sebi nije pokazala značajno povezanom s usamljenosti, što je u skladu s rezultatima nekoliko ranijih istraživanja (Klarin, 2004.; Mahon i sur., 2007.; Neto i Barros, 2000.), ali suprotno našem očekivanju i nalazima drugih istraživača koji su utvrdili kako se razina usamljenosti tijekom adolescencije mijenja, bilo da se smanjuje (Mahon, 1983.) ili povećava (Brage i Meredith, 1993.; Chipuer i Pretty, 2000.). Kako je već istaknuto, u našem je istraživanju utvrđen značajan interakcijski učinak dobi i spola, koji pokazuje različite obrasce dobnih razlika u uzorcima dječaka i djevojčica (slika 1). Stariji dječaci (6. – 8. razred) izvijestili su o manjoj usamljenosti od mlađih dječaka (5. razred), dok su starije djevojčice (6. – 8. razred) izvijestile o većoj usamljenosti od mlađih djevojčica (5. razred). Iako zbog transverzalne prirode provedenog istraživanja na temelju dobivenih rezultata ne možemo zaključivati o razvojnim promjenama u usamljenosti, dobiveni nalazi sugeriraju različit razvoj usamljenosti djevojčica i dječaka na prijelazu iz djetinjstva u adolescenciju i pokazuju kako je spol važna varijabla u razmatranju usamljenosti. Osim glavnih efekata spola, na koje je bila usmjerena većina ranijih istraživanja,

u budućim istraživanjima treba ispitati i interakcijske efekte spola i drugih varijabli na usamljenost u adolescenciji, odnosno moderacijsku ulogu spola.

U ovom radu moderacijskom ulogom spola bavili smo se u okviru drugoga istraživačkog pitanja, kojim smo htjeli utvrditi u kojoj su mjeri socijalni odnosi, relevantni u predadolescenciji i adolescenciji, povezani s individualnim razlikama u usamljenosti djece različita spola. Korelacijskim i regresijskim analizama potvrdili smo opću hipotezu o moderacijskoj ulozi spola i pokazali kako se obrasci povezanosti socijalnih odnosa i usamljenosti razlikuju za djevojčice i dječake.

Regresijskim analizama potvrdili smo i hipotezu o većoj povezanosti percipirane socijalne podrške s usamljenosti djevojčica nego dječaka. Točnije, usamljenost dječaka nije bila povezana s njihovom percepcijom socijalne podrške, dok su djevojčice koje su socijalnu podršku percipirale lošijom izvijestile o većoj usamljenosti. Rezultati za djevojčice u skladu su s ranijim nalazima (Jackson i sur., 2000.; Klarin, 2004.), dok rezultati dječaka nisu. Međutim, ove razlike između dječaka i djevojčica u skladu su s nalazima o većem oslanjanju djevojčica i žena na socijalnu podršku, kao i njihovom većem zadovoljstvu socijalnom podrškom, dobivenim i u našem istraživanju (dodatne analize) i u istraživanjima drugih autora (Mahon i sur., 2007.; Rueger i sur., 2008.). Pretpostavljamo kako djevojčice, koje izvještavaju o većoj socijalnoj podršci od dječaka, tu podršku rabe kako bi se lakše nosile s osjećajem usamljenosti, dok dječaci socijalnu podršku ne rabe na takav način i općenito se na nju manje oslanjaju.

Hipoteza o većoj povezanosti socijalnoga statusa u vršnjačkoj grupi s usamljenosti dječaka nego s usamljenosti djevojčica također je potvrđena, ali je pritom u uzorku djevojčica dobiven neočekivan smjer povezanosti. U skladu s našom hipotezom i ranijim empirijskim nalazima (Asher i sur., 1984.; Asher i Paquette, 2003.; Cassidy i Asher, 1992.; Erdley i sur., 2001.; Kozjak, 2005.), dječaci koji su imali lošiji status među vršnjacima iz razreda izvijestili su o većoj usamljenosti. Suprotno tome, o većoj su usamljenosti izvijestile djevojčice koje su bile bolje prihvaćene u razredu. Premda je ovaj nalaz neočekivan, u nekim ranijim istraživanjima također se pokazalo kako popularnost ne mora nužno djecu štititi od osjećaja usamljenosti. Primjerice, Asher i suradnici (1984.) kod 5% učenika od 3. do 6. razreda koji su u sociometrijskom ispitivanju imali status popularne djece dobili su iznadprosječni rezultat na skali usamljenosti. Rezultati našeg istraživanja sugeriraju kako u praksi posebnu pažnju valja posvetiti usamljenim dječacima, jer su oni istodobno i odbačeni od vršnjaka, što predstavlja dodatani rizik za njihov razvoj i prilagodbu.

Popularne djevojčice iz našeg uzorka, s kojima se velik broj djece iz razreda želi družiti, vjerojatno nisu zadovoljne tim kontaktima i stoga se osjećaju usamljenijima od manje popularnih djevojčica. U ovakvu povezanost popularnosti i usamljenosti mogu biti uključeni razni medijacijski procesi. Jedan od njih može biti tjelesna razvijenost. Moguće je da su popularnije djevojčice tjelesno razvijenije, ali da svoje tjelesno i spolno sazrijevanje shvaćaju negativno, što pridonosi osjećaju usamljenosti. Socijalna manipulacija i indirektna agresija također bi mogle biti uključene u ovu povezanost. Moguće je da su popularne djevojčice svoj socijalni status izgradile socijalnom manipulacijom i različitim oblicima indirektno agresije, pa unatoč popularnosti ne osjećaju bliskost s drugom djecom nego usamljenost. U budućim bi istraživanjima trebalo dalje ispitati ovu neočekivanu povezanost između vršnjačkoga prihvatanja i povišene razine usamljenosti djevojčica te pokušati utvrditi procese kojima se ta povezanost može objasniti.

U razmatranju povezanosti između vršnjačkoga prihvatanja i usamljenosti važno je spomenuti kako nekoj djeci školski razred nije najvažnija vršnjačka grupa – važnije grupe mogu im biti sportski klub, pjevački zbor ili susjedstvo – pa osjećaj usamljenosti može biti više povezan s prihvaćenošću u tim skupinama nego u školskom razredu. Moguće je da su upravo djevojčicama iz našeg uzorka druge vršnjačke grupe važnije od razreda, ali da u njima nisu prihvaćene i da se zbog toga, unatoč popularnosti u razredu, osjećaju usamljeno.

Prisnost u istospolnom prijateljstvu nije se pokazala značajnim prediktorom usamljenosti ni u uzorku dječaka ni u uzorku djevojčica, što je suprotno postavljenoj hipotezi i nekim ranijim empirijskim nalazima (Klarin, 2002., 2004.; Parker i Asher, 1993.). Doživljaj usamljenosti kod djece iz našeg uzorka neovisan je o tome koliko bliskima procjenjuju svoja istospolna prijateljstva. Razlike u operacionalizaciji prisnosti u prijateljstvu, odnosno kvalitete prijateljstva, mogle bi biti razlogom neusklađenosti naših i ranijih nalaza. Parker i Asher kvalitetu prijateljstva mjerili su upitnikom koji su konstruirali u tu svrhu, a isti je upitnik primijenila i Klarin. U našem istraživanju upotrijebljena je adaptirana Skala prisnosti u istospolnom prijateljstvu Ruth Sharabany. Najveće razlike između te dvije mjere jesu u stupnju (ne)određenosti najboljega prijatelja u odnosu na kojeg se kvaliteta prijateljstva procjenjuje te u obuhvaćenim aspektima kvalitete prijateljstva. Dok se upitnik Parkera i Ashera odnosi na točno određenoga prijatelja / prijateljicu čije se ime pojavljuje u svim česticama, skala Ruth Sharabany odnosi se na neodređenoga najboljeg prijatelja / prijateljicu, pa je moguće da dijete daje odgovore na temelju stereotipne i idealizirane predodžbe o prijateljstvu ili/i na teme-

lju generalizacije nekoliko svojih prijateljstava. Također, skala Ruth Sharabany mjeri samo emocionalnu dimenziju prijateljstva, odnosno bliskost, a skala Parkera i Ashera i druge aspekte kvalitete prijateljstva (npr. sukobe i način njihova rješavanja).

Činjenica da su ispitivani socijalni odnosi objasnili razmjerno malu proporciju varijance usamljenosti u dječaka (11,7%) i djevojčica (11,1%) pokazuje kako je za objašnjenje individualnih razlika u usamljenosti potrebno razmotriti i druge varijable – druge socijalne odnose (odnos roditelj – dijete, odnose s braćom i sestrama, odnose s vršnjacima izvan razreda) i osobine djeteta (npr. karakteristike temperamenta ili crte ličnosti) te neka obilježja konteksta u kojem dijete živi (primjerice, strukturu obitelji i razinu stresa).

Naposlijetku, važno je istaknuti kako je naše istraživanje upozorilo na razmjerno nisku razinu usamljenosti u predadolescenciji i ranoj adolescenciji – prosječna vrijednost usamljenosti u čitavom uzorku bila je 12,2, dok je teoretski raspon rezultata od 7 do 35. Kako se mjera usamljenosti koju smo primijenili uglavnom odnosi na emocionalnu usamljenost, ova razmjerno niska razina usamljenosti u skladu je s rezultatima Chipuera i Prettyja (2000.), prema kojima su mladi skloniji socijalnoj nego emocionalnoj usamljenosti. Kako bi se dobila potpunija slika, u budućim istraživanjima preporučljivo je upotrijebiti mjere koje obuhvaćaju razne aspekte usamljenosti.

No razmjerno niska razina usamljenosti u ovom istraživanju i nekim ranijim istraživanjima u našoj zemlji ne bi smjela poslužiti kao opravdanje za ignoriranje tog osjećaja. Budući da je usamljenost u djetinjstvu i adolescenciji povezana s nizom poteškoća u prilagodbi (Goossens, 2006.), potrebno joj je posvetiti pažnju i u istraživanjima i u praksi. Utvrđivanje prediktora i korelata usamljenosti pritom je od izvanredne važnosti jer omogućuje identifikaciju mladih koji su rizični za razvoj usamljenosti i upozorava na činitelje na koje treba usmjeriti intervencije. S druge pak strane, intervencije utemeljene na znanstvenim spoznajama i mjerenje njihovih učinaka omogućit će donošenje zaključaka o uzrocima usamljenosti.

Zaključno možemo reći kako su rezultati ovog istraživanja proširili spoznaje o usamljenosti naših predadolescenata i mladih adolescenata te upozorili na potrebu za daljnjim istraživanjima u kojima bi trebalo razmotriti ulogu spola u razvoju usamljenosti, ispitati i druge korelate i prediktore usamljenosti od onih koji su obuhvaćeni ovim radom te upotrijebiti razne mjere usamljenosti i nastojati izmjeriti njezine različite aspekte. K tome, budući bi istraživači trebali otkloniti metodološka ograničenja ranijih istraživanja, uključujući i naše. Nalaze našeg istraživanja ograničuje prigodni uzorak učenika, koji umanjuje mogućnost generalizacije rezultata, transverzalni nacrt koji onemogućuje zaključivanje o razvojnim promjena-

ma usamljenosti i uzročno-posljedičnim vezama s ispitivanim socijalnim odnosima te priroda upotrijebljenih mjera, koje otežavaju usporedbu s rezultatima istraživanja u kojima su upotrijebljene drugačije mjere istih konstrukata.

LITERATURA

- Asher, S. R., Hymel, S. i Renshaw, P. D. (1984.), Loneliness in Children. *Child Development*, 55 (4): 1456-1464. doi:10.2307/1130015
- Asher, S. R. i Paquette, J. A. (2003.), Loneliness and Peer Relations in Childhood. *Current Directions in Psychological Science*, 12 (3): 75-78. doi:10.1111/1467-8721.01233
- Benenson, J. F. (1990.), Gender Differences in Social Networks. *Journal of Early Adolescence*, 10 (4): 472-495. doi:10.1177/0272431690104004
- Benenson, J. F. (1993.), Greater Preference among Females than Males for Dyadic Interaction in Early Childhood. *Child Development*, 64 (2): 544-555. doi:10.1111/j.1467-8624.1993.tb02927.x
- Borys, S. i Perlman, D. (1985.), Gender Differences in Loneliness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11 (1): 63-74. doi:10.1177/0146167285111006
- Brage, D., Meredith, W. i Woodward, J. (1993.), Correlates of Loneliness among Midwestern Adolescents. *Adolescence*, 28 (111): 685-693.
- Burton Smith, R., Davidson, J. i Ball, P. (2001.), Age-Related Variations and Sex Differences in Gender Cleavage during Middle Childhood. *Personal Relationships*, 8 (2): 153-165. doi:10.1111/j.1475-6811.2001.tb00033.x
- Canty-Mitchell, J. i Zimet, G. D. (2000.), Psychometric Properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support in Urban Adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 28 (3): 391-400. doi:10.1023/A:1005109522457
- Cassidy, J. i Asher, S. R. (1992.), Loneliness and Peer Relations in Young Children. *Child Development*, 63 (2): 350-365. doi:10.1111/j.1467-8624.1992.tb01632.x
- Chipuer, H. M. i Pretty, G. H. (2000.), Facets of Adolescents' Loneliness: A Study of Rural and Urban Australian Youth. *Australian Psychologist*, 35 (3): 233-237. doi:10.1080/00050060008257484
- Claes, M. E. (1992.), Friendship and Personal Adjustment during Adolescence. *Journal of Adolescence*, 15 (1): 39-55. doi:10.1016/0140-1971(92)90064-C
- Erdley, C. A., Nangle, D. W., Newman, J. E. i Carpenter, E. M. (2001.), Children's Friendship Experiences and Psychological Adjustment: Theory and Research. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2001 (91): 5-24. doi:10.1002/cd.3
- Goossens, L. (2006.), Affect, Emotion, and Loneliness in Adolescence. U: S. Jackson i L. Goossens (ur.), *Handbook of Adolescent Development* (str. 51-70), Hove, Psychology Press.
- Hoyle, S. G. i Serafica, F. C. (1988.), Peer Status of Children with and Without Learning Disabilities: A Multimethod Study. *Learning Disability Quarterly*, 11 (4): 322-332. doi:10.2307/1510779

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 2 (112),
STR. 457-478

MEDVED, A.,
KERESTEŠ, G.:
USAMLJENOST U...

- Hupcey, J. E. (1998.), Clarifying the Social Support Theory-Research Linkage. *Journal of Advanced Nursing*, 27 (6): 1231-1241. doi:10.1046/j.1365-2648.1998.01231.x
- Jackson, T., Soderlind, A. i Weiss, K. E. (2000.), Personality Traits and Quality of Relationships as Predictors of Future Loneliness among American College Students. *Social Behavior and Personality*, 28 (5): 463-470. doi:10.2224/sbp.2000.28.5.463
- Johnson, H. D. (2004.), Gender, Grade and Relationship Differences in Emotional Closeness within Adolescent Friendships. *Adolescence San Diego*, 39 (154): 243-255.
- Jones, W. H. (1981.), Loneliness and Social Contact. *Journal of Social Psychology*, 113 (2): 295-296. doi:10.1080/00224545.1981.9924386
- Jones, W. H., Carpenter, B. N. i Quintana, D. (1985.), Personality and Interpersonal Predictors of Loneliness in Two Cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48 (6): 1503-1511. doi:10.1037//0022-3514.48.6.1503
- Klarin, M. (2006.), *Razvoj djece u socijalnom kontekstu. Roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Klarin, M. (2004.), Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti predadolescenata i adolescenata. *Društvena istraživanja*, 13 (6): 1081-1097.
- Klarin, M. (2002.), Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 9 (2): 249-259.
- Kozjak, G. (2005.), *Korelati usamljenosti kod srednjoškolaca*. Neobjavljeni diplomski rad, Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Krause-Parello, C. A. (2008.), Loneliness in the School Setting. *Journal of School Nursing*, 24 (2): 66-70. doi:10.1177/10598405080240020301
- Lacković-Grgin, K. (2008.), *Usamljenost. Fenomenologija, teorije i istraživanja*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lacković-Grgin, K. (2006.), *Psihologija adolescencije*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z. i Nekić, M. (2002.), Kratka verzija UCLA skale usamljenosti. U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela, Z. Penezić (ur.), *Zbirka Psihologijskih skala i upitnika* (str. 77-78), Zadar, Filozofski fakultet.
- Lacković-Grgin, K. i Valčić, D. (2002.), Skala prisnosti u prijateljstvu. U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela, Z. Penezić (ur.), *Zbirka Psihologijskih skala i upitnika* (str. 79-82), Zadar, Filozofski fakultet.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z. i Sorić, I. (1998.), Usamljenost i samoa studenta: uloga afilijativne motivacije i nekih osobnih značajki. *Društvena istraživanja*, 7 (4-5): 543-558.
- Mahon, N. E. (1983.), Developmental Changes and Loneliness during Adolescence. *Topics in Clinical Nursing*, 5 (1): 66-76.
- Mahon, N. E., Yarcheski, A. i Yarcheski, T. J. (1994.), Differences in Social Support and Loneliness in Adolescents According to Developmental Stage and Gender. *Public Health Nursing*, 11 (5): 361-368. doi:10.1111/j.1525-1446.1994.tb00199.x

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 2 (112),
STR. 457-478

MEDVED, A.,
KERESTEŠ, G.:
USAMLJENOST U...

Medora, N. i Woodward, J. C. (1986.), Loneliness among Adolescent College Students at a Midwestern University. *Adolescence*, 21 (82): 391-402.

Neto, F. i Barros, J. (2000.), Predictors of Loneliness among Adolescents from Portuguese Immigrant Families in Switzerland. *Social Behavior & Personality*, 28 (2): 193-205. doi:10.2224/sbp.2000.28.2.193

Parker, J. G. i Asher, S. R. (1993.), Friendship and Friendship Quality in Middle Childhood: Links with Peer Group Acceptance and Feelings of Loneliness and Social Dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29 (4): 611-621. doi:10.1037//0012-1649.29.4.611

Peplau, L. A. i Perlman, D. (1982.), *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*, New York: John Wiley and Sons.

Petz, B. (1997.), *Osnovne statističke metode za nematematičare*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Procidano, M. E. i Heller, K. (1983.), Measures of Perceived Social Support from Friends and from Family: Three Validation Studies. *American Journal of Community Psychology*, 11 (1): 1-24. doi:10.1007/BF00898416

Rajhvajn, L. (2004.), *Povezanost agresivnosti i sociometrijskog statusa srednjoškolaca*. Neobjavljeni diplomski rad, Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rueger, S. Y., Malecki, C. K. i Demaray, M. K. (2008.), Gender Differences in the Relationship Between Perceived Social Support and Student Adjustment during Early Adolescence. *School Psychology Quarterly*, 23 (4): 496-514. doi:10.1037/1045-3830.23.4.496

Russell, D. (1996.), The UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, Validity, and Factor Structure. *Journal of Personality Assessment*, 66 (1): 20-40. doi:10.1207/s15327752jpa6601_2

Russell, D., Cutrona, C. E., Rose, J. i Yurko, K. (1984.), Social and Emotional Loneliness: An Examination of Weiss's Typology of Loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (6): 1313-1321. doi:10.1037//0022-3514.46.6.1313

Russell, D., Peplau, L. A. i Cutrona, C. E. (1980.), The Revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and Discriminant Validity Evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39 (3): 472-480. doi:10.1037//0022-3514.39.3.472

Scholte, R. H. J. i van Aken, M. A. G. (2006.), Peer Relations in Adolescence. U: S. Jackson i L. Goossens (ur.), *Handbook of Adolescent Development* (str. 175-199), Hove, Psychology Press.

Sharbany, R. (1994.), Intimate Friendship Scale: Conceptual Underpinnings, Psychometric Properties and Construct Validity. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11 (3): 449-469.

Stokes, J. P. (1985.), The Relations of Social Network and Individual Difference Variables to Loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48 (4): 981-990. doi:10.1037//0022-3514.48.4.981

Sullivan, H. S. (1953.), *Interpersonal Theory of Psychiatry*, New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Uruk, A. C. i Demir, A. (2003.), The Role of Peers and Families in Pre-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 2 (112),
STR. 457-478

MEDVED, A.,
KERESTEŠ, G.:
USAMLJENOST U...

dicting the Loneliness Level of Adolescents. *Journal of Psychology*, 137 (2): 179-193. doi:10.1080/00223980309600607

Wiseman, H., Gutfreund, D. G. i Lurie, I. (1995.), Gender Differences in Loneliness and Depression of University Students Seeking Counselling. *British Journal of Guidance & Counselling*, 23 (2): 231-243. doi:10.1080/03069889508253008

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. i Farley, G. K. (1988.), The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52 (1): 30-41. doi:10.1207/s15327752jpa5201_2

Loneliness in Early Adolescence: Gender and Age Differences and Links with Social Relations

Ankica MEDVED
Cefingrad

Gordana KERESTEŠ
Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb

The aim of the present study was to investigate gender and age differences in loneliness among preadolescents and young adolescents, and to examine the relationship between loneliness and several indicators of the quality of social relations (sociometric status, same-gender friendship intimacy, and social support). The study encompassed 188 elementary school pupils in grades 5th to 8th, who filled out the Short Form of the UCLA Loneliness Scale, Intimate Friendship Scale, Multidimensional Scale of Perceived Social Support, and Sociometric Questionnaire. Children reported a relatively low level of loneliness, with boys feeling significantly lonelier than girls. Among girls, older ones reported higher loneliness than younger ones, while among boys younger ones felt lonelier than older ones. Indicators of the quality of social relations explained a similar amount of variance in girls' (11.1%) and boys' (11.7%) loneliness. However, predictors of loneliness differed for children of different gender. Girls who felt lonelier perceived lower social support and had better status in the classroom, while boys with better status among classmates reported lower loneliness.

Keywords: loneliness, adolescents, social relations, gender and age differences

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 2 (112),
STR. 457-478

MEDVED, A.,
KERESTEŠ, G.:
USAMLJENOST U...

Vereinsamung in der Frühadolescenz: Geschlechts- und altersbedingte Merkmale und der Bezug zum gesellschaftlichen Umgang

Ankica MEDVED
Cetingrad

Gordana KERESTEŠ
Philosophische Fakultät, Zagreb

Mit dieser Arbeit sollten geschlechts- und altersbedingte Merkmale in der Vereinsamung von Präadoleszenten und jungen Adoleszenten untersucht und Bezugspunkte ermittelt werden, die die Vereinsamung und bestimmte Indikatoren für die Qualität des gesellschaftlichen Umgangs miteinander verbinden (soziometrischer Status, Qualität gleichgeschlechtlicher Freundschaften und Rückenstärkung im sozialen Umfeld). An der Untersuchung nahmen 188 Schülerinnen und Schüler der höheren Grundschulklassen* teil. Zum Einsatz kamen eine Kurzfassung der UCLA-Skala zur Ermittlung von Einsamkeit, eine Skala zur Ermittlung der Qualität von Freundschaften, eine Multidimensionale Skala der wahrgenommenen Unterstützung durch das soziale Umfeld und ein soziometrischer Fragebogen. Die befragten Kinder berichteten über eine relativ schwache Ausprägung von Einsamkeit, wobei allerdings die Jungen über wesentlich mehr Einsamkeit berichteten als die Mädchen. Bei den Mädchen klagten die älteren über stärkere Einsamkeit als die jungen, bei den Jungen wiederum sind die jüngeren einsamer als ihre älteren Geschlechtsgenossen. Qualitätsindikatoren zum gesellschaftlichen Umgang konnten erklären, warum es bei Mädchen wie bei Jungen zu nahezu derselben Varianz von Einsamkeit kommt (Mädchen: 11,1%, Jungen: 11,7%), während aber die Einsamkeitsprädiktoren unterschiedlich und geschlechtsbedingt sind. Über größere Einsamkeit klagten Mädchen, die die Unterstützung ihres sozialen Umfelds als schlechter einstufen und die in ihrer Klasse eine bessere Stellung einnehmen; hingegen Jungen mit besserem Klassenstatus fühlten sich weniger einsam.

Schlüsselbegriffe: Vereinsamung, Adoleszenten,
gesellschaftlicher Umgang, geschlechts- und altersbedingte
Merkmale

* Die Grundschule in Kroatien umfasst die Klassen 1–8
(Anm. d. Übers.).